

ANADOLU TÜRKLÜĞÜ VE ERMENİLER

Fahrettin TIZLAK

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim
Üyesi- ISPARTA, e-posta: ftizlak@fef.sdu.edu.tr

Özet

Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısının temel taşlarından biri de Ermeni toplumu idi. Bu toplum, tarih boyunca Osmanlı toplum ve devlet yaşantısı içerisinde kendisine tanınmış olan ayrıcalıklı statüsü ile yaşamıştır. Ancak modern emperyalizmin vasıtalarından biri olan misyonerlik faaliyetleri ile bu toplum Batılı emperyalist devletlerin genelde Ortadoğu'daki özelde de Anadolu coğrafyasındaki emellerinin gerçekleştirilmesinde bir vasıta olarak kullanılmak istenmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da Ermeniler, yüzyıllarca kapı komşu olarak yaşadığı Türk toplumunun aleyhinde tavırlar içersine girmiştir. Bu tutum, I. Dünya Savaşı'nda Anadolu Türklüğünün Çanakkale'de ölüm kalım mücadelesi verdiği bir dönemde Ermeni toplumunun Rusya ile işbirliği içersine girmesiyle en üst seviyesine çıkmıştır. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi, Ermenileri ülkenin bir başka yerine göç ettirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bunu yaparken de Ermeni toplumuna herhangi bir şekilde zarar verilmemesi için gereken özeni göstermiştir. Dolayısıyla, çokça tehcir diye bilinen bu olayda Ermenilerin iddia ettikleri gibi bir soykırım asla söz konusu değildir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Türklük, Ermeniler, misyonerlik, emperyalizm.

Abstract

One of the main stones of the Ottoman State's multinational structure was Armenian society. This Society had been living throughout history within the Ottoman state and society with the privilege status. With the missionaries which were one of the tools of the modern imperialism, this society had been used by imperialist powers as one of the tools for achieving the goal. As the result of this, Armenians began to take part some anti-Turkish activities. This attitude had been at its peak as they collaborated with the Russians while the Anatolian Turks had been struggling at the Dardanelles front which was described as matter of life and death. Therefore, Ottoman Administration had no choice but to relocate Armenians to the different part of Ottoman territory. While doing this they were very careful not to harm any Armenian in no way. Therefore, there is no truth in Armenian claims of genocide.

Keywords: Anatolia, Turks, Armenians, Missionary, imperialism

Giriş

Osmanlı Devleti, bünyesinde birçok etnik ve kültürel kimliği hiçbir zorlama ve baskıya maruz bırakmadan yüzyıllar boyunca barındırmıştır. Ancak, değişen şartların etkisi ile gün gelmiş bu devlet içersindeki unsurlar, Osmanlının kendilerine açmış olduğu himaye kanatlarını umursamayarak karşı gelmekten geri kalmamış ve birer birer bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ancak Osmanlı himayesinde yaşayan topluluklardan biri vardır ki, tabii olduğu devlete isyan bayrağını açmış olmasına rağmen, tarihin kendisine vermiş olduğu özellikler¹ gereğince daha önceleri de olduğu gibi, bağımsızlık elde etme ve devlet kurma sürecini yaşayamamıştır. Söz konusu topluluk, başlattığı sürecin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine öç alma yoluna yeltenmiş ve bunu ilk önce tabii olduğu devletten, o yıkılınca da onun asli unsuru olan Türklerden ve dolayısıyla onların Anadolu'da kurduğu son devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nden almak istemiştir. Bu süreç günümüze kadar devam etmiş ve halen devam ettirilmek istenmektedir. Bu topluluğun adı Ermenilerdir.

Ermeniler, Hint-Avrupa kökenli milletlerden biridir. Tarihte sabit olarak yaşadıkları alan tartışılmaktadır. Onlara ait ne siyasi ne kültürel ve ne de coğrafi anlamda kesinleşmiş bir sınırdan söz etmek mümkün değildir². Ancak onların tarihte yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin, günümüzdeki yapılanma ile İran-Rusya-Türkiye üçgeninde yer alan topraklar olduğu söylenebilir. Bundan dolayıdır ki, tarih boyunca dağınık vaziyette ve değişik devletlerin hâkimiyeti altında yaşamışlar ve günümüzdeki Rusya Ermenistan'ı hariç olmak üzere, kendilerine ait bağımsız bir devlet de kuramamışlardır. Nitekim Ermeni toplumunun dağınık olarak yaşadıkları bu coğrafya, M.S.430'da Bizans ile Persler arasında paylaşılmıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda ise bu toprakların Bizans hâkimiyetinde olan kısımları Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Diğer kısımlar ise, İran hâkimiyetinde kalmaya devam etmiştir. İran Ermenistan'ı da denilen bu bölgede Osmanlı bölgesine göre daha fazla Ermeni yaşamıştır. Söz konusu İran bölgesi 1828 yılında, Rus hâkimiyetine girmiştir.

1- Osmanlı Devleti ve Ermeniler

Osmanlı, hâkimiyeti altına aldığı topraklar üzerinde yaşayan Ermenilere Gregoryen Milleti olarak ayrı bir statü vermiş ve böylece yüzyıllar boyu bir ve beraber olarak onları hiçbir zulme tabii tutmadan ve uğratmadan her türlü haklarına sahip olarak yaşamalarını sağlamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak, Osmanlı'da Ermenilere de bütün diğer azınlıklar gibi can ve mal emniyetleri tanınmış, toplumsal ve ekonomik hayatta serbestçe ve hür olarak faaliyet göstermeleri sağlanmıştır. Bu bağlamda onların çoğu Osmanlıda küçük esnaf olarak yaşamlarını sürdürmüş, kimisi

¹ Tarihen sabittir ki, Türklerin Anadolu'ya geldiği sıralarda bağımsız bir Ermeni devletinden bahsetmek mümkün değildir. Bkz., Reşat Genç, "Türkiye- Ermeni İlişkilerinin İlk Dönemleri ve Gregoryen Kıpçaklar", *Türk Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, s. 32. Ermeniler Türklüğün Anadolu'ya girmesinden sonra da hiç devlet kuramamıştır.

² Bayram Kodaman, *Ermeni Macerası*, s. 2.

de banker ve tüccar olarak ekonomik faaliyetlere katılmıştır³. Ermenilerin Osmanlı'daki bu durumları, XIX. yüzyıla gelindiğinde daha da belirginleşmiştir. Çünkü Osmanlı'nın hâkimiyeti altında yaşayan gayr-i Müslimleri artık dinlerine göre değil de, etnik yapılarına göre tanımlamaya başladığı bir dönemde 1863 yılında onlarla ilgili hususi olarak *Ermeni Milleti Nizamnamesi* yayınlanmıştır. Bu çerçevede Osmanlı, bütün diğer gayr-i Müslimler içersinde onlara ayrı bir muamele yaparak “*sadık millet*” tanımlaması yapmıştır⁴. Çünkü o tarihlere kadar ülke içersindeki etnik unsurların büyük bir bölümü Osmanlı'nın bir şekilde ya başını ağrıtmış ya da Osmanlıya ihanet etmişlerdir. Gerçekten de bu yüzyılın ilk yarısına kadar bürokraside istihdam edilen Rumlar, Mora isyanında devlete ihanet etmişler ve bunun neticesinde devlet, bürokrasinin değişik kademelerinde Ermenilerden istifade etmeye başlamıştır. Bu sürecin bir gereği olarak da onların çok önemli derecedeki devlet makamlarında görev almalarına imkân sağlanmıştır. Bunu rakamlarla ifade edecek olursak şunları söyleyebiliriz: 1876 ile 1915 yılları arasında Osmanlı Ermenilerinden 29 paşa, 22 bakan, 33 milletvekili, 7 büyükelçi, 11 başkonsolos, 11 profesör yetişmiştir. Bunların dışında 41 kişi de önemli mevkilerde bürokrat olarak devlet bünyesinde görev yapmıştır⁵. Yüzyılın sonlarına doğru Ermeni olaylarının hızlı bir şekilde cereyan etmeye başladığı bir dönemde bile Sultan Abdülhamit'in mali danışmanlığını yapan kişinin Agop Zarifi isminde bir Ermeni olması da, Osmanlı'nın bu topluma nasıl güvendiğini çok güzel şekilde anlatan gerçeklerden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı dönemde Musul ve Bağdat petrollerinin Abdülhamit'in özel hazinesine ait olması projesinin planlayıcısı da Kalust Gülbenkyan isminde bir Ermeni idi⁶.

2- Ermeni İşyanları ve Ermeni Terörü

a- Ermenilere Karşı Uluslararası İlgî

Ermeni toplumu, Osmanlıya en son baş kaldıran gayr-i Müslim topluluk olmuştur. Çünkü 1878'e kadar gerçekten de Osmanlı'da bir Ermeni ayrılıkçı hareketine rastlanmamıştır. Fakat bu tarihte biten Osmanlı-Rus Savaşı'nın ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan biri de, gerçekte Doğu Sorunu çerçevesinde Osmanlı'nın parçalanması siyasetinin Anadolu'da da uygulanmaya başlaması olan, ama görünürde Osmanlı Ermenilerinin durumlarının iyileştirilmesi için biz dizi ıslahatı öngören ve *Anadolu Islahatı* kavramıyla ifade edilen Ermeni Meselesidir. Söz konusu savaşın bitiminde Ermeni Patriği Narses, batılı fikirlerden etkilenmiş olan bazı Ermeni aydınlarının ve Rus ordusundaki Ermeni subaylarının da teşviki ile Ayastefanos görüşmeleri esnasında Rus karargâhına gitmiş ve Doğu Anadolu'da bir Ermeni yönetimi kurulması konusunda Rus Çarlığı'nın desteğini istemiştir⁷. Fakat

³ Alan Palmer, *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu*, s. 183. Mesela Dadian ailesinin III. Selim döneminde Osmanlı sanayi politikasının mimarları arasında yer alması, onların hem Osmanlı ekonomik hayatındaki rolünü, hem de XIX. yüzyıl öncesinde devletin onlara duymuş olduğu güveni daha iyi anlatan gerçeklerden biridir.

⁴ Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897*, İstanbul, 1984, s.175; İbrahim Kaya, “Ermeni Sorununun Hukuksal Boyutları: Ulusal ve Uluslararası”, *Ermeni Sorunu El Kitabı*, s. 58.

⁵ Kaya, *a.g.m.*, s. 58.

⁶ Palmer, *a.g.e.*, s. 183.

⁷ Palmer, *a.g.e.*, s. 183.

Rus yetkililer o günkü konjonktür gereğince bu isteğe pek sıcak bakmamışlar ve patriğe Osmanlı topraklarında Ermenistan diye bir bölgenin olmadığını ve dağınık bir vaziyette yaşamalarından dolayı daha önce Bulgarlara verilen hakların kendilerine verilmeyeceğini belirtmişlerdir. Ancak Ermeni heyetinin ısrarları üzerine Ayastefanos Anlaşması'na 16. Madde konulmuştur. Söz konusu madde, Rusya'nın himaye ve kontrolünde Osmanlı Ermenileri için bazı ıslahatlar yapılmasını ve bu ıslahatların yapılacağına dair de Osmanlı'nın garantisini öngörmüştür⁸. Ama bu arada Ruslar, Ermenilere birtakım tavsiyelerde bulunmaktan da geri kalmamışlardır. Çünkü Rus yetkililere göre Ermeniler gelecekte kendilerinin işine yarayacaktır. Bu bağlamda dönemin Rus elçisi İgnatief, patriğin şahsında Ermenilere Osmanlı ile her alanda mücadeleyle başlamaları tavsiyesinde bulunur.

Bu arada Ayestefanos Anlaşması'na konulan 16. madde, Ortadoğu'da devletler dengesinin değişmesine sebep olabilecek bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu maddeyle Osmanlı Devleti artık Rusya'nın etkin nüfuz alanına girmiş olacaktır. Böyle bir durumda Ortadoğu'da büyük çıkarları bulunan İngiltere hareketsiz kalamazdı. Nitekim söz konusu devlet, oluşan yeni durumu kabullenmemiş ve hemen Berlin Kongresi'nin toplanmasını sağlamıştır. Osmanlıdaki Ermenilerle ilgilenmeye başlayan İngiltere'nin girişimleri neticesinde, Berlin Anlaşması'na bu sefer de 61. madde konulmuştur. Bu maddenin içeriği Ayestefanos Anlaşması'nın 16. maddesiyle aynıdır ama aktörler arasına yeni ve etkili bir güç katılmıştır. O da İngiltere'dir. Artık adı geçen devlet de, Osmanlı Ermenileriyle ilgilenmeye başlamış ve onların hamilerinden biri konumuna geçmiştir. Sonuçta ise, XIX. yüzyılın son çeyreğine doğru Ermeniler, yabancı devletlerin Osmanlı coğrafyasındaki emellerine ulaşabilmek için kullanmak istediği bir araç haline gelivermiştir.

Aslına bakılırsa Ermeni toplumuna uluslararası ilginin kökeni, XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar dayanmaktadır. Bunun temelinde ise, görünürde dinsel yayılma gayretleri yani çeşitli Hıristiyan mezheplerine mensup devlet veya toplumların Ermenileri kendi mezheplerine kazandırabilme gayretleri vardır. Bunda da asıl amaç, baştan beri ayrı bir Hıristiyan mezhebine bağlı olan Ermenilerin kullanılması suretiyle Batılı devletlerin Ortadoğu'da kendilerine tutunabilecekleri bir dal oluşturma sevdasını hayata geçirmektir. Bunun için de onlar, Ermenileri kendi mezheplerine çekebilmek için bir dizi propaganda faaliyetine girişmişlerdir. Nitekim bu manadaki faaliyetlerin bir ürünü olarak yüzyılın ikinci yarısında Ermeni toplumu arasında çeşitli mezheplere ait yüz kadar misyon binası ortaya çıkmıştır⁹. Bu anlamda Ermenilerle ilgilenen devletlerin başında ABD, Fransa, Rusya ve İngiltere ön sıralarda yer almışlardır. İlgili devletler tarafından yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin neticesinde Osmanlı Ermenilerinin içinden, ABD ve İngiltere'nin etkisi ile Protestan, Rusya'nın etkisi ile Ortodoks, Fransa'nın ve Avusturya'nın etkisi ile de Katolik Ermeniler türetilmiştir. Dolayısıyla her devlet Osmanlı coğrafyasında kendi emellerini gerçekleştirebilmek için uydu olarak kullanmak istediği bir Ermeni toplumu oluşturmuştur.

---

⁸ Küçük, *a.g.e.*, s.3.

⁹ Palmer, *a.g.e.*, s. 184.

Öte yandan, Ermeniler, iddialarına temel teşkil etmesi açısından coğrafi olarak Vilayet-i sitte olarak adlandırılan Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Bitlis, Muş ve Van'dan oluşan altı vilayet üzerinde hak iddiasında bulunmuşlardır. Ermenilerle ilgilenen devletler ise, onlara vermiş oldukları destekle, tarihin her döneminde çeşitli güçlerin ilgi duydukları ve hâkimiyetleri altına almak istedikleri Batum-Basra-İskenderun üçgeninin de önemli bir parçası konumuna sahip olan bu altı doğu vilayetine doğrudan müdahale imkânını bulacaklarını düşünmüşlerdir. Bundan dolayı ilgili devletler Ermeni iddialarına daha fazla destek vermişlerdir. Bu da, meselenin özünde uluslararası emperyalist rekabetin ve bu rekabet vesilesi ile de Ortadoğu'daki tarihi Türk varlığı ile hesaplaşmanın yattığını açıkça göstermektedir.

b- Ermeni Tedhiş Olayları

Belirtilen bu tarihsel temel üzerinde, XIX. yüzyılın son çeyreğinde, ortaya çıkan siyasi konjüktürden de faydalanmak isteyen bazı Ermeni grupları ortaya çıkmış ve İmparatorluğun diğer gayr-i Müslim unsurları gibi bağımsız bir devlet kurma hülyasına kapılmışlardır. Ama bu gruplar aynı zamanda, XIX. yüzyılın ilk başlarından itibaren Osmanlı'nın özellikle Balkan topraklarında başlayan ayrılıkçı hareketlerin, Anadolu'ya da sıçratılmak istenmesinde önemli rol oynamışlardır. Gerçekten de o ana kadar Osmanlı'daki gayr-i Müslim toplulukların bir kısmı bağımsız, bir kısmı da yarı özerk hale getirilmiştir. Şimdi sıra Ermeni toplumuna gelmiştir. Artık Batılı devletlere göre en son olarak Ermeni dindaşlarının da Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılmasının zamanı gelmiştir.

Anadolu coğrafyasında Ermeni hareketinin hareketin ilk olarak ortaya çıktığı yer, Doğu Anadolu toprakları olmuştur. Çünkü Berlin Anlaşması'nda kendileri lehine birtakım haklar elde eden Ermeniler, o ana kadar Osmanlı'nın uygulamakta olduğu ıslahat politikasını bağımsız Ermenistan emeline ulaşmak için kullanmaya başlamışlardır. Bu amaca ulaşmak için de yirmiden fazla parti, dernek ve örgüt kurarak amaçlarına ulaşma gayreti içersine girmişlerdir¹⁰. Bu çerçevede 1878'de Van'da Kara Haç, 1881'de Erzurum'da Anavatan Müdafileri cemiyeti ve 1885'de İhtilalci Ermenekan Partisi, 1886 yılında Hınçak ve 1890 yılında da Taşnak Cemiyetleri kurulmuştur. Bunların içinden Taşnak Cemiyeti'nin kurulduğu tarih olan 1890'dan itibaren, Osmanlı'ya ve Türklüğe karşı başta silahlı terör olmak üzere çeşitli eylemler başlatılmıştır¹¹. Doğu Anadolu'da yoğunlaşan bu olaylarda bölgedeki Müslüman halkı yıldırım sureti ile göçe zorlamak ve boşalan topraklara el koymak amaç edinilmiştir.

2- 1915 Yılındaki Tehcirin Sebepleri ve Tehcir Uygulaması

a- Tehcir Uygulamasının Sebepleri

Ermenilerin Osmanlı'ya karşı giriştikleri eylemlerin hem büyüklük ve hem de sonuçları açısından en etkili ve en önemli olanı, I. Dünya Savaşı esnasında

¹⁰ Heyet, *Ermeniler: Sürgün ve Göç*, Ankara, 2004, s. 1.

¹¹ Küçük, a.g.e., s. 99-102; Kodaman, a.g.e., s. 5, 48; Heyet, a.g.e., s. 1.

devletin içinde bulunduğu durumdan da faydalanarak bir yandan özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Türklere karşı etnik temizlik harekâtına başlamaları, diğer yandan da, asırlarca hâkimiyeti altında huzur ve güven içerisinde yaşadıkları devlete karşı kadim düşmanı Ruslarla işbirliğine girişmeleridir. Bu süreç içerisinde onlar, bölgedeki Osmanlı ordusuna ve sivil halka karşı Rus ordusu ile işbirliği yapmaktan geri kalmamışlardır. Çünkü bu yılın Mayıs ayına gelindiğinde Rusya, Osmanlı sınırındaki Ermenileri açıktan açığa özerklik yolunda desteklemeye başlamıştır¹². Bu desteğe paralel olarak da, Ermeni terör olaylarında bir artış meydana gelmiştir. Nitekim 1915 yılı Mayıs ayının ortalarında Van'da 23.000 Vanlı, Rus ordusunun da yardımı ile 40.000 Ermeni silahlı çete tarafından öldürülmüştür¹³ ki, bu eylemde Ermeni gönüllülerin de yardımı söz konusudur. Bu olay esnasında sadece 8.000 Türk, ABD'nin misyoner okulunun bahçesinde zehirlenerek öldürülmüştür¹⁴. Bu olay vesilesi ile Ermenilerin tarih boyunca tabi oldukları devletlere isyan etme özelliklerinin¹⁵ bir daha nüksettiği görülmüştür.

Bu durumda Osmanlı yönetimi, özellikle Rus sınırına yakın yerlerde yaşayanlar başta olmak üzere, Ermenileri ülkenin başka yerlerine nakletmek yani Türkçe karşılığı *göç ettirmek* olan *tehcir politikasını*¹⁶ uygulamak durumunda kalmıştır. Çünkü Osmanlı yönetimi bu gelişmeler üzerine kendi tebaası olan Ermenilerin Rus ordularını bir kurtarıcı gibi görerek onlara yardım etmesinden ve Rusların da Anadolu içlerine ilerlemesinden endişe etmiştir. Bu nedenledir ki, bütün Doğu Anadolu'daki Ermenilerin yaşadıkları bölgeden çıkarılarak Kuzey Mezopotamya'da kontrollü bölgelere yerleştirilmesi kararını almıştır. Bu karar daha sonra Kuzey Suriye'de ve Kilikya'da yaşayan Ermenilere de teşmil edilmiştir¹⁷. Yani Osmanlı, gelişen olayların neticesinde kendi güvenliği için özellikle de Kafkas-İran cephesi ile Sina cephelerinin güvenliğini sağlamaya yönelik olarak ilgili kanunu çıkartarak yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla tehcir diye bilinen bu uygulamaya, sözü edilen cephelerin geri bölgelerini ilgilendiren bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁸.

Devlet, bununla ilgili olarak 27 Mayıs 1915 tarihli bir kanun çıkartmıştır. Söz konusu kanunun adı, "*vakt-i seferde icraat-i hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyeye ittihaz olunacak tedabir hakkında kanun-ı muvakkat*"tır¹⁹. Yani, *savaş*

¹² Palmer, *a.g.e.*, s. 236.

¹³ Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler(1914-1918)*, s. 39; Kantarcı, *a.g.m.*, s. 32.

¹⁴ Yusuf Sarıncay, "Ermeni Meselesi ve Türk Arşivleri", *Asılsız Soykırım İddialarının Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersi İçinde İşleniş Konusunda Yöntem Geliştirme Semineri*, (Basılmamış tebliğ); Aslına bakılırsa belirttiğimiz tarihten önce de Ermeni terörünün veya tedhiş olaylarının kesintiye uğramadan devam etmiş olduğu bilinmektedir. Şöyle ki; 1914 yılı Ocak ayında Kayseri'de, aynı yılın Ağustos ayında Zeytin'da, 1915 yılının Nisan ayında Van'da ve yine aynı yılın Mayıs ayı öncesinde Bitlis, Muş, Diyarbakır ve Elazığ ile Anadolu'nun daha başka yerlerinde Ermeni isyanları gerçekleşmiştir ki, mesela Erzurum, Sivas, Trabzon, Ankara, Adana, Urfa, İzmit, Adapazarı, İzmir, İstanbul, Maraş bunlardan sadece birkaçıdır. Bu konuda ayrıca bkz., Şenol Kantarcı, "Tarih Boyunca Ermeni Sorunu", *Ermeni Sorunu El Kitabı*, s. 32-33.

¹⁵ Genç, *a.g.m.* s. 32.

¹⁶ *Türkçe Sözlük*,. Tehcir kelimesinin bir başka manası da, bir topluluğu zorunlu sevk ve iskâna tabi tutmaktır ve burada kati olarak sürgün manası yoktur.

¹⁷ Palmer, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁸ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁹ Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, s. 110-111. Ancak hemen belirtmelidir ki, bu kanunda Ermenilerin adı geçmemektedir. Ermenilerin adı, ancak yukarıdaki kanun doğrultusunda alınan

zamanında hükümetin icraatlarına karşı gelenler için askeri makamlar tarafından uygulanacak tedbirler hakkında geçici kanundur. Dolayısıyla kanunun adı bile yukarıda anlatılanlarla uyumaktadır. Çünkü devlet savaşta iken –bu arada Osmanlı'nın Çanakkale cephesinde var olmak veya yok olmak mücadelesi verdiği dikkatlerden kaçmamalıdır- metbuu konumunda olan bir topluluk hem düşmanla işbirliği yapmış, hem de Türk unsuruna karşı soykırım hareketine girişmiştir.

b- Tehcirin Uygulanması

Devlet, tehcir uygulamasına geçmezden evvel, az önce de zikredildiği üzere tehcire tabi tutulacaklarla ilgili olarak 30 Mayıs 1915 tarihli kanunla önemli kararlar almıştır. Bize göre bu kararların çok iyi şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü bu kararlarda, Osmanlı'nın göçmen konumuna düşecek olan Ermenilerin gelecekteki hayatları ile ilgili olarak ne kadar titiz davrandığı görülmektedir. Bu kararlarda özet olarak denilmektedir ki; iskân edilecekler, gidecekleri yerlere refah içinde can ve mal güvenlikleri sağlanarak nakledilecektir. Gittikleri yerlere yerleşinceye kadar kendilerine göçmen ödeneğinden yardım yapılacaktır. Göçmenlere yeni yerlerinde eski mali durumlarına göre mal ve arazi verilerek, devletçe ev yaptırılacaktır. Çiftçilere tohumluk, zanaat erbabına da alet edevat verilecektir. Göçmenlerin geride bırakacakları taşınabilir malları arkalarından kendilerine ulaştırılacak, bu olmazsa, bedelleri kendilerine verilecektir. Taşınmaz malların ise tespiti yapılarak, bunların değerleri daha sonra sahiplerine verilmek üzere mal sandıklarına teslim edilecektir. Göçmenlerle ilgili olarak 28 Ağustos 1915 tarihinde de bir başka emir daha yayınlanmış ve başka yerlerde iskân edilmek üzere yola çıkarılanların her türlü iâşe, ikmal ve güvenlikleriyle, rahatlarının sağlanması ilgililerden ayrıca istenilmiştir. Belirtilen konularda gerekli titizliği göstermeyenlerin de Divan-ı Harb-i Örfî'de yargılanacakları aynı kanunla bildirilmiştir²⁰. Bu hükümlere bakıldığında, tehcir uygulaması olarak bilinen iskân meselesinde, Ermenilere karşı bir soykırım veya zulüm niyetinden ve amacından bahsetmek oldukça güç görünmektedir.

Bundan başka, tehcire tabi tutulan Ermenilerin geride kalan malları için de ayrı bir yönetmelik yayınlanmış ve bu çerçevede onların menkul ve gayr-i menkul malları devletçe müzayede usulü ile satılmış ve elde edilen meblağlar Emval-i Metruke Komisyonu tarafından kendilerine ödenmiştir. Bu komisyonun faaliyete geçmesinden önce terk edilen Ermeni mallarının satın alınması işlemi de önceden yasaklanarak, bu konuda ortaya çıkabilecek yanlış uygulamaların önüne geçilmek istenmiştir²¹.

Yaşadıkları yerlerinden başka yerlere sevk edilen göçmenlerin her türlü ihtiyaçları devletçe karşılanmış, onların rahat ettirilebilmesi için gerekli tedbirler de alınmıştır. Mesela göçmenler için yollarda iâşe merkezleri kurulduğu gibi, Urfa, Şam ve Lübnan'da yetimhaneler açılmıştır²². Dolayısıyla bu açıdan da bakıldığında

---

tedbirleri içeren 30 Mayıs 1915'de çıkartılan bir başka kanunda geçmektedir. (Belirtilen kanun için bkz., Süslü, *a.g.e.*, s. 113-114). Yine, söz konusu kanunun adı çok bilindiği şekliyle tehcir kanunu değildir. Çünkü burada tehcir kelimesi de geçmemektedir. (Bkz., Süslü, *a.g.e.*, s. 99).

²⁰ Kodaman, *a.g.e.*, s. 103-105.

²¹ Halaçoğlu, *a.g.e.* s. 53.

²² Halaçoğlu, *a.g.e.*, 75-77.

bir soykırımdan bahsetmek mümkün değildir. Savaş sırasında herhangi bir olumsuz tavır ve tutumları görülmeyen Eğin, Tercan, Bitlis, Muş gibi yerlerde yaşayan Ermenilerin de bu uygulamadan muaf tutuldukları²³ dikkate alınırsa, Osmanlı'nın Ermenilere karşı düşmanca bir politika uyguladığını iddia etmek de beraberinde ciddi yanlışlar doğurabilecek bir durumdur.

27 Mayıs 1915 tarihli kanuna göre Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerinden çıkartılan Ermeniler Musul'un güney kısmına, Urfa ve Zor'a; Adana, Halep ve Maraş'tan çıkartılanlar da, Suriye'nin doğu bölgesine yerleştirilmişlerdir. İlgili kanun gereğince daha sonra 9 Haziran 1915 ile 8 Şubat 1916 tarihleri arasında da Anadolu'nun Adana, Ankara, Dört Yol, İzmit, Halep, Karahisar-ı Sahip, Eskişehir, Kayseri, Elazığ, Trabzon, Sivas, Yozgat, Kütahya Birecik gibi değişik yerlerinden Ermeniler de tehcire tabi tutulmuştur. Bunlar da dikkate alındığında Osmanlı'nın tehcire tabi tuttuğu toplam Ermeni sayısı 439.000²⁴ olarak karşımıza çıkar. Bu sayı da bize Ermeni iddialarının nasıl yalan olduğunu göstermektedir. Çünkü bu rakam Ermenilerin soykırıma tabi tutulduğunu iddia ettikleri rakamın üçte biri kadar bile yoktur.

Ermeni toplumu işte bu göç ettirme vesilesiyle kendilerine karşı sistemli bir soykırım uygulandığını iddia ederek, yaklaşık iki milyona yakın Ermeni'nin öldürülmüş olduğu dillendirmektedir²⁵. Ancak bu iddia, uluslararası kamuoyunu kendilerine acındırarak, destek sağlamak amacıyla yönelik olarak ortaya atılmıştır. Çünkü her şeyden önce tehcire tabi tutulanlar için devlet tarafından kasıtlı ve sistemli bir öldürme operasyonu söz konusu değildir. Sonra, istenmediği halde devletin kontrolünün dışında gelişen ölüm olaylarının sayısı da abartıldığı kadar değildir. Çünkü tehcire tabi tutulan nüfustan 500 kişi Erzincan-Erzurum arasında, 2.000 kişi Urfa-Halep arasında, 2.000 kişi Mardin'de, 5-6.000 civarında kişi de Dersim'de eşkıyalar tarafından öldürülmüştür. Bunların da toplamı 10.000 civarındadır. Belirtilen rakamların dışında yollarda açlıktan, tifo ve dizanteri gibi hastalıklardan ölenler de olmuştur ki, bunların sayısı da 25-30.000 civarındadır. Rakamların hepsi toplanacak olursa tehcir esnasında şu veya bu sebeplerle ölen Ermenilerin sayısı yaklaşık 50.000 etmektedir. Bu rakamlar da hem tehcir sırasında ölenlerin toplamının Ermenilerin iddia ettikleri gibi olmadığını ve hem de sevkiyat esnasında devlet tarafından kasıtlı olarak bir tek Ermeni'nin öldürülmesi olayının söz konusu olmadığını göstermektedir²⁶.

Ermenilerin iddia ettikleri gibi tehcir sırasında bir buçuk veya iki milyona yakın kişinin ölmesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni nüfusu rakamları ile çelişmektedir. Bu konuda elimizde yerli ve yabancı kaynaklardan derlenmiş ama bir birbirini tutmayan birçok veri vardır. Mesela 1897'de Fransız destekli sayımda Osmanlı ülkesinde 1.475.000 Ermeni nüfusu gösterilmiştir²⁷. Ama 1913 yılına gelindiğinde bu rakam, Almanya'nın Londra elçisine göre 1.200.000 olarak

²³ Süslü, *a.g.e.*, s. 132.

²⁴ Halaçoğlu, *a.g.e.*, 75-77.

²⁵ Palmer, *a.g.e.*, s.236. Palmer'in kendisi de en az 1.300.000 Ermeni'nin ölmesinin mümkün görüldüğünden bahsetmektedir. Bkz., aynı sayfa.

²⁶ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 77-78.

²⁷ Sarımay, *a.g.t.*

gösterilmiştir²⁸. Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında yapmış olduğu kendi nüfus sayımında ise Ermeni nüfusu 1.065.000 olarak gösterilmiştir²⁹. Ama Ermeni Patrikhanesi'nin kayıtlarına göre ise, aynı yıl Osmanlı ülkesindeki Ermeni nüfusu 1.915.000 olarak verilmiştir³⁰. Görüldüğü üzere rakamlar birbirini tutmamaktadır, tartışmalıdır ve Ermeni iddialarını boşa çıkaracak rakamlardır.

Ermeni iddialarının ciddiyetsizliğini ve tehcir öncesinde Osmanlı Ermenilerinin nüfusları hakkındaki rakamların tutarsızlığını göstermesi açısından da Amerikalıların I. Dünya Savaşı sonrasında 1918 yılı itibarıyla verdikleri rakamı zikredelim: 1.478.000³¹. 1919 yılında İngiliz uzmanlarca bizzat yapılan araştırmalar sonunda verilen rakam da 1.602.000'dir³². Bu bilgiler karşısında bir anlık bile olsa Ermeni iddiaları dikkate alınarak 1.500.000 Ermeni'nin tehcir esnasında öldüğü veya öldürüldüğü varsayılrsa, o zaman Anadolu'da bir tek Ermeni'nin bile kalmaması gerekecektir. O zaman da şöyle bir soru sormak icap etmektedir: Savaş sonunda İngiliz ve Amerikalıların da onayladıkları Ermeni nüfus nereden gelmiştir? Bütün bunlar da Ermenilerin ve onları destekleyenleri iddialarının ne kadar çürük olduğunu göstermektedir ki, Amerikalılar da bu iddialara destek vermekle kendi devletlerinin o tarihlerdeki verilerini yalanlamaktadırlar. Nitekim İngiliz savaş kabinesine sunulan bir istatistiğe göre 1919 yılında Anadolu'daki Ermeni nüfusunda 1914'e göre bir azalma değil, artış söz konusudur ki o tarihteki rakam da 658.900'dir³³. Ermeni Patrikhanesinin rakamlarına göre de 1921 yılında Anadolu'da yaşayan veya geri dönem toplam Ermeni nüfusu buna yakındır ki, bu konudaki rakam da 644.900'dir³⁴. Dolayısıyla Ermeni iddialarının bilimsel ve gerçekçi bir yaklaşımdan uzak olduğu meydandadır.

3- Lozan'da ve Sonrasında Ermenilerin Faaliyetleri

Lozan görüşmeleri esnasında Ermeniler, Sevr'in kendileri lehine olan hükümlerini batılı devletlere hatırlatarak, bu anlamda onlara baskı uygulamışlardır. Ama Türk heyetinin ısrarlı tutumu karşısında bu konuda hiçbir şey elde edememişler ve batılı devletler de "Ermeni Yurdu" adı altında bir kavrama ve bunun gerektireceği bir yerleşim olayına taraftar olmamışlardır. Dolayısıyla, Lozan'da Ermeni Meselesi Türkiye topraklarının dışına atılmış³⁵ ve Anadolu Türklüğü açısından bitmiştir.

Fakat Lozan'ın imzalandığı tarihten sonra da Ermeniler, davalarından vazgeçmemişler ve önce Lozan'a hayır kampanyası başlatmışlardır. Buna ilk olarak ABD'yi razı ederek önemli bir adım atmışlardır. Daha sonra değişik ortamlarda değişik ülkelerin desteğini almaya çalışan Ermeniler, nihayet 1915 yılındaki tehcir olayını kendileri için ana gündem maddesi yaparak halklarını bunun etrafında

²⁸ Heyet, *a.g.e.*, s. 19.

²⁹ Sarıay, *a.g.t.*

³⁰ Heyet, *a.g.e.*, s. 24.

³¹ Heyet, *a.g.e.*, s. 34.

³² Heyet, *a.g.e.*, s. 29.

³³ Heyet *a.g.e.*, s. 134.

³⁴ Heyet, *a.g.e.*, s. 121 Bu rakamları değerlendirirken o yıllarda artık Osmanlı ülkesinin değil de sadece Anadolu'nun söz konusu olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Çünkü Osmanlı'daki rakam tabii olarak daha fazla olacaktır ve bunlarla uyuşmayacaktır.

³⁵ Abdurrahman Çaycı, *Türk-Ermeni İlişkilerinde Gerçekler*, s. 86-88.

birleştirme yolunu seçmişlerdir³⁶. Bu anlamda da 1965 yılı Ermeniler için önemli bir yıl olmuştur. Çünkü onlara göre bu tarih, 1915 yılında Osmanlı'nın kendilerine yaptıklarını iddia ettikleri soykırımın 50. yıldönümüdür. Bu nedenle de 24 Nisan 1915 tarihini “*Ermeni Soykırım Günü*” olarak ilan etmişlerdir(17–25 Ocak 1965).

Peki, 24 Nisan 1915, Ermeniler için ne anlam ifade etmektedir? Söz konusu tarih, onların Van'da isyan başlattıkları ve ardından burada bir Ermeni devleti kurduklarını ilan ettikleri bir gündür. Bu gelişme üzerine Osmanlı yönetimi sivil Ermenileri silahlandıran komite yuvalarını dağıtmak için vilayet ve mutasarrıflıklara Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla birer tamim göndermiştir. Bu tamimlerde Ermeni komitelerinin elebaşlarının tutuklanması³⁷, komitelerin kapatılması ve belgelerine el konulması, zararlı faaliyetleri bilinen Ermenilerin tutuklanması ve tutuklananlardan da sakıncalı görülenlerin uygun yerlerde toplatılması istenmiştir³⁸. Bunun üzerine çeşitli tutuklama faaliyetlerine girişilmiş ve bu çerçevede mesela İstanbul'da yaklaşık 135, Van'da da 30–40 civarında Taşnak lideri tutuklanmıştır³⁹. Bunların dışında yapılan tutuklamalar ile birlikte tutuklanan Ermenilerin sayısı 2345'e ulaşmıştır⁴⁰. Ermenilerin çokça telaffuz ettikleri ve kendileri için sembol olarak kabul ettikleri bu tarihte aslında bırakalım soykırımı, bir ölüm olayı bile söz konusu olmamıştır. Sadece, Ermenilerin kendileri açısından büyük olan o devlet kurma projesi Osmanlı yönetimi tarafından engellenmiştir. Ama onlar bunu içlerine sindirememişler ve belirtilen tarihi, sözde davaları için sembol yapmışlardır. Ama aslında onların üzerinde durdukları ve bir sürü yalanla süsleyerek dünya kamuoyunu kandırmaya çalıştıkları asıl olay, 24 Nisan tarihinden yaklaşık bir ay sonra gündeme gelen ve az önce temas edilen tehcir uygulamasıdır.

1965'i takip eden yıllarda da Ermeniler, Türkiye Cumhuriyeti aleyhindeki propagandalarına hız vermişlerdir. Nitekim 1973 yılına gelindiğinde, onlar sadece propaganda ile yetinmeyerek, geçmişte Osmanlı'ya karşı yaptıklarının aynısını bu sefer de Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı fiili terör hareketleri şeklinde uygulamaya başlamışlardır. Bu çerçevede bazı yurt dışı temsilciliklerinde görevli Türk diplomatlar Ermeni terör örgütleri tarafından öldürülmüştür⁴¹.

1970'li yıllar, bundan başka, Ermenilerin kendi davaları uğruna yoğun lobi faaliyetlerini de başlattıkları bir dönem olmuştur. O tarihten beri de bu faaliyetler, Türkiye Cumhuriyeti'ni sevmeyen veya ondan bir şeyler koparmak veya birtakım tavizler elde etmek isteyen çeşitli devletlerin de desteği ile yoğunlaşarak devam etmektedir. Öyle ki, günümüzde hem Türkiye'nin hassas dönemlerinde ve hem de ilgili devletlerin çıkarlarının gerektirdiği durumlarda bu mesele tekrar tekrar gündeme getirilmektedir. Böylece millet olarak, ülke olarak, devlet olarak Anadolu Türklüğü rahatsız edilmektedir.

³⁶ Kantarcı, *a.g.m.*, s. 41–43.

³⁷ Heyet, *a.g.e.*, s. 61.

³⁸ Recep Karacakaya, *Kaynakçalı Ermeni Kronolojisi(1878–1923)*, s. 110.

³⁹ Sarımay, *a.g.t.*

⁴⁰ Heyet, *a.g.e.*, s. 62.

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Bilal N. Şimşir, *Şehit Diplomatlarımız(1973-1994) I-II*.

4- Asılsız Soykırım İddiası

Soykırım⁴² kelimesinin sözlük anlamı, bir insan topluluğunu milli, dinî veya başka sebeplere dayalı olarak yok etmek veya o topluluğa jenosit uygulamak manasına gelmektedir⁴³. Söz konusu kavramın uluslararası hukuk açısından manasını ise, 1948 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi vermektedir. Adı geçen sözleşmenin ikinci maddesi bu kavramı *milli, etnik, ırkî veya dinî bir grubu, grup niteliği ile kısmen veya bütünüyle yok etmek kastı ile bazı fiillerin işlenmesi* olarak tanımlamaktadır. Bu fiiller ise, yine aynı sözleşmede; grubun mensuplarını katletmek, grubun üyelerine bedensel ve psikolojik olarak ciddi şekilde zarar vermek, grubu maddi varlığının tamamen veya kısmen yok olmasına sebep olacak hayat şartlarına maruz bırakmak, grup içi doğumların önüne geçecek tedbirler almak ve grubun çocuklarını zorla bir başka grup içine nakletmek⁴⁴ olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlamada açıkça görülmektedir ki, soykırımda bir etnik unsurun kısmen veya tümünden yok edilmesi niyet ve kastı vardır. Bu da bize 1915 yılında gerçekleşen tehcirde kesinlikle bir soykırımın söz konusu olmadığını göstermektedir. Çünkü tehcir esnasında ortaya çıkan ölümlerin asayişsizlikten istifade etmek isteyen bir takım kişi veya grupların işi olduğu bilinmektedir. Zaten Osmanlı yönetimi de bu tür eylemlere kalkışanları savaş ortamında bile tespit ederek Divan-ı Harb-i Örfî’de yargılamıştır⁴⁵. Mesela bunlardan birisi Boğazlıyan kaymakamı Kemal Bey’dir. Ermeni iddialarına destek çıkan yabancı devletlerin etkisiyle suçlanarak yargılanan Kemal Bey, son sözünü “...*günahsızım, yabancı devletlere yaranmak için beni asıyorlar... Asil Türk milletine çocuklarımı emanet ediyorum... Allah vatan ve milletimize zeval vermesin...*”cümleleri ile bitirerek idam edilmiştir⁴⁶. Soykırım yapan veya yapmak isteyen bir yönetimin tehcir esnasında istenmediği halde bazı olayların meydana gelmesinden sorumlu tuttuğu kişileri bu şekilde tespit etmesi ve yargılaması da soykırım zihniyeti açısından normal bir durum olarak değerlendirilmek mümkün değildir⁴⁷.

Diğer yandan, toplu olarak da yapılmış olsa, sürgün olayını da bir soykırım olarak değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü sürgünde bir grubun ortadan kaldırılması veya yok edilmesi amacı söz konusu değildir. Bu olayda sadece Ermenilerin bir kısmının ülkenin bir yerinden alınıp bir başka yerine nakledilmeleri amaç edinilmiştir. Gerçekten de Osmanlı yönetimi tehcir ile Kafkas ve Sina cephelerinin güvenlik hatlarını oluşturan bölgelerdeki Ermenilerin yerlerini

⁴² Bu konudaki Ermeni iddialarına geçmeden önce Anadolu Türklüğü karşısında hayallerini gerçekleştiremeyerek hayal kırıklığına uğrayan Rumların da aynı iddialarla ortaya çıktığını belirtelim (Nitekim Rumlar, 14 Eylül 1919’u Anadolu Rumları soykırım günü, 29 Mayıs 1919’u da Rum Pontus soykırım günü olarak ilan etmişlerdir. Sarıay, *a.g.t.*). Demek ki, Anadolu Türklüğüne karşı olmadık çirkin emellerle ortaya çıkanlar, amaçlarına ulaşamadıklarında birtakım uydurma iddialarla ortaya çıkmaktadırlar. İşte Ermeniler de bunu yapmışlardır.

⁴³ *Türkçe Sözlük*.

⁴⁴ Kaya, *a.g.m.*, s. 58.

⁴⁵ Süslü, *a.g.e.*, s. 147; Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 62.

⁴⁶ Süslü, *a.g.e.*, s. 147-148. Bu şekilde yargılanıp idam edilenlerden biri de, eski Bayburt kaymakamı ve Urfa mutasarrıfı olan Nusret Bey’dir. Bkz. Aynı yer.

⁴⁷ Kaya, *a.g.m.*, s. 59.

değiştirmiştir. Devlete sadık kalan ve herhangi bir şekilde devlet aleyhinde faaliyette bulunmayanlar, -mesela orduda sıhhiye görevinde, Osmanlı Bankası şubesinde ve bazı konsolosluklarda çalışanlar- tehcire tabi tutulmamışlardır. Aynı şekilde hasta, özürlü, sakat ve yaşlı olanlar ile yetim çocuklarla dul kadınlar da tehcir edilmemişlerdir. Üstelik bu gibilerin giderleri de devletçe karşılanmıştır⁴⁸. Bu durumda, Osmanlı yönetimi tehcir esnasında nasıl bir soykırım uygulamıştır? İddia edenlere sormak gerekmektedir.

Sonra, Osmanlı Devleti, 4 Ocak 1919 tarihinde daha önce tehcire tabi tutulanlardan isteyenlerin eski yerlerine geri dönebileceklerine dair bir kararname de yayınlamıştır⁴⁹. Bu kararın ardından Ermenilerden bazıları yaşadıkları eski yerlerine geri dönmüştür. Bunun neticesinde de Anadolu'daki Ermeni nüfusunda bir artış söz konusu olmuştur. Bu hususta İngiliz savaş kabinesine 1919'da sunulan istatistikten yukarıda bahsedilmişti. Ermeni Patrikhanesi'nin de 1921 yılında Anadolu'da yaşayan Ermeni nüfusu konusunda verdiği rakam da buna yakındır ki, bu konudaki rakam, 644.900'dir⁵⁰.

Ancak o tarihlerde Anadolu'da yaşayan Ermeniler, daha sonraları başta Rusya, İran, Amerika ve Fransa olmak üzere değişik ülkelere dağılmak suretiyle göç edip gitmişlerdir⁵¹. Tehcir bölgelerinden Suriye'de kalanlar ise, buradaki insanlar ile uyuşamadıklarından ve bir de o yıllarda Suriye'de ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesinden etkilenerek 1928 yılında yaşadıkları yerleri terk ederek çeşitli Avrupa ülkelerine göçmüşlerdir. Dolayısıyla asıl tehciri Ermeniler, bizzat kendi kendilerine uygulamışlardır.

Bütün bunlardan sonra, şöyle bir gerçeğin altının da çizilmesi gerekmektedir diye düşünüyoruz: Soykırım zihniyetine sahip bir toplum veya devlet bu politikasını ne zaman uygulamaya koyar? Elbette ki en güçlü zamanında uygular. Ermenilerin yoğun olarak yaşadıklarını iddia ettikleri topraklar, Osmanlı tarafından en güçlü zamanında hâkimiyeti altına alınmıştır. Osmanlı eğer böyle bir zihniyete sahip olsa idi bunu çağdaşı olan devletlerin yaptığı gibi o zaman yapardı ve de daha sonra başı ağrımazdı. Hayır, Osmanlı asla böyle bir zihniyete sahip değildi ve olmadı da. Bunun en açık göstergesi günümüzde Osmanlı coğrafyasından Ermenistan da dâhil olmak üzere ortaya çıkan milletler ve onların kurduğu devletlerin sayısıdır. Osmanlı'nın böyle bir politikayı can çekişmeye başladığı ve iyice güçten düştüğü bir dönemde uygulamaya koyması ne mantık kurallarına ne de akla yatkındır.

Sonuç

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, 1915 tehciri uluslararası hukukta tanımı yapılan soykırım eylemine asla uymamaktadır.

⁴⁸ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

⁴⁹ Heyet, *a.g.e.*, s. 114.

⁵⁰ Heyet, *a.g.e.*, s. 121 Bu rakamları değerlendirirken o yıllarda artık Osmanlı ülkesinin değil de sadece Anadolu'nun söz konusu olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Çünkü Osmanlı'daki rakam tabii olarak daha fazla olacaktır ve bunlarla uyuşmayacaktır.

⁵¹ Bkz, Heyet, *a.g.e.*, s. 142-175.

Ancak Ermeniler, hayali ve yanlış davalarını siyasal alana çekmişler ve hiçbir bilimsel dayanağı olmayan iddialarına güçlü devletlerin desteğini almaya çalışmışlar ve bunu da başarmış görünmektedirler. Çünkü böyle bir politik malzeme, söz konusu devletlerin işine gelmiş ve halen de gelmektedir. Bize göre bu meselenin özünde ve temelinde, Batı dünyasının Lozan'da uğradığı büyük hayal kırıklığının öcünü almak ve geri teptirilmiş olan Doğu Sorunu politikasını hayata geçirebilmek emeli var görünmektedir. Çünkü biz biliyoruz ki tarihte Ermeni toplumuna en ağır şekilde soykırımı uygulayan Bizans İmparatorluğu olmuştur⁵². Ama her nedense Ermeniler ve onların destekçisi konumundaki devletler bunu bir türlü gündeme getirmemekte veya getirememektedirler. Bundan dolayı da ortaya, bilimsel gerçeklere bir türlü inanmak istemeyen bir toplum ve o toplumun kopardığı yaygaralara inanan, bunu da Anadolu toprakları ve Türk milleti üzerindeki emellerine ulaşmak için vesile olarak kullanmak isteyen bir dünya çıkartılmıştır. Öyle bir dünya ki, Ermeni toplumunun haklarını savunmak adına, kandırılmaya gönüllü olarak razı olmuş bir dünya.

Böyle bir topluma ve dünyaya söylenecek söz şudur: Tarihi tarihçilere bırakalım. Türk devletinin yaptığı gibi ilgili devletlerin arşivleri de araştırmacıların hizmetine açılsın. O zaman inanıyoruz ki, tarih boyunca Ermeni terörüne kurban giden Türkler gerçeği çok net olarak gün yüzüne çıkacaktır. Çünkü Osmanlı dönemindeki Ermeni tedhiş olayları esnasında ne kadar Müslüman Türk'ün öldürüldüğü konusunda bugüne kadar ne yazık ki doğru dürüst bir araştırma yapılmamıştır⁵³. Böyle bir durumda aslında Ermenilerin yüzyıllar boyu kapı komşuları olan Türklere karşı uyguladıkları soykırım gerçeği açıkça ortaya çıkmış olacaktır. İşte bundan dolayıdır ki, Ermeni toplumu ve onların destekçileri kendi arşivlerini açmaktan çekinmektedir diye düşünüyoruz. Çünkü artık günümüzde yavaş yavaş da olsa Ermeni mezalimine kurban giden Türkler gerçeği de dillendirilmeye başlanmıştır⁵⁴.

---

⁵² Genç, *a.g.m.*, s. 32.

⁵³ Bu konuda ortaya konan ender çalışmalardan biri için bkz., İsmet Binark, *Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim*, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, 2001. Söz konusu çalışmanın 48-58 sayfaları arasında konumuzla ilgili bilgiler vardır.

⁵⁴ Mesela Ermeni isyan ve katliamlarında 554.000 Müslüman Türkün katledildiği konusunda bkz. Turhan Çömez, "Berlin Anlaşması'nın 61. Maddesi", *Akşam*, 27.04.2008.

Kaynaklar

- Binark, *Asılsız Ermeni İddiaları ve Ermenilerin Türklere Yaptıkları Mezalim*, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, 2001.
- Çaycı, *Türk-Ermeni İlişkilerinde Gerçekler*, Ankara, 2000.
- Genç, “Türkiye- Ermeni İlişkilerinin İlk Dönemleri ve Gregoryen Kıpçaklar”, *Türk Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2006.
- Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler(1914-1918)*, Ankara, 2001.
- Heyet, *Ermeniler: Sürgün ve Göç*, Ankara, 2004.
- Kantarcı, “Tarih Boyunca Ermeni Sorunu”, *Ermeni Sorunu El Kitabı*, Ankara, 2002.
- Karacakaya, *Kaynakçalı Ermeni Kronolojisi(1878–1923)*, İstanbul, 2001.
- Kaya, “Ermeni Sorununun Hukuksal Boyutları: Ulusal ve Uluslararası”, *Ermeni Sorunu El Kitabı*, Ankara, 2002.
- Kodaman, *Ermeni Macerası*, Isparta, 2001.
- Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878–1897*, İstanbul, 1984.
- Palmer, *Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu*, Çev, Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul, 1992.
- Sarınay, “Ermeni Meselesi ve Türk Arşivleri”, *Asılsız Soykırım İddialarının Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersi İçinde İşleniş Konusunda Yöntem Geliştirme Semineri*, (Basılmamış tebliğ), Hacettepe Üniv. Kültür Merkezi, Ankara, 19 Aralık 2002.
- Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Ankara, 1990.
- Şimşir, *Şehit Diplomatlarımız(1973-1994) I-II*, Ankara, 2001.
- *Türkçe Sözlük*, TDK, İstanbul, 1992.